

Van activistenjargon tot barokke liefdespoëzie



Astrid Roemer, Noordzeeloes. Liedertuor. Tekeningen van Sam Parabirsingh. Uitg. De Geus, Breda. Prijs: f 20,-

mi kant' o mi d'ete
mi kant' o mi d'ete
bigi bot' e kant' o ma mi de ete
bigi bot' e kant' o ma mi de ete

ik maak slagzij maar ik red het
ik maak slagzij maar ik red het
oceanstomers komen om maar ik blijf
oceanstomers komen om maar ik blijf

Dat is het aan een anonieme kaseko ontleende motto van Astrid Roemers nieuwe bundel *Noordzeeloes*. Behalve romans en toneelstukken schrijft Roemer sinds 1984 ook (weer) poëzie. Poëzie die haar herkomst en eigenheid gedecideerd poneert en daarmee schept. Het motto dat ik hierboven citeerde is Sranantongo. Hier is dat nog vertaald, maar later in de bundel neemt Roemer enkele onvertaalde Sranan-gedichten op die voor verreweg de meeste witte Nederlanders niet leesbaar zijn. Zijn die Sranan-gedichten daarmee voor ons betekenisloos? Nee. Voor mij functioneren ze in de bundel als monumenten van Surinamiteit, als polemische weerstanden tegen de dominante, letterlijk kleurloze en zogenaamd 'universele' literatuur, als tekens van zwartheid, als centraal onderdeel van een vertoog dat de Surinaamse erfenis behoudt en waardeert.

Het is van belang te weten dat het Sranantongo vrijwel alleen bestaat als spreektaal. Het eerste Surinaamse Taalboek is een maand geleden verschenen. In het koloniale Suriname was Nederlands de kulturele taal. Alleen al het verschriftelijken van het Sranan wordt daarmee tot een daad van literair-politieke emancipatie, waarin onder andere Trefossa en Cairo Astrid Roemer al zijn voorgegaan. Sranan schrijven betekent een kulturele dekolonisatie. Voor zwarte lezers, die ze kunnen lezen, zullen de Sranan-gedichten anders werken dan voor witte. Witte lezers worden er even door uit de illusie gehaald dat wij de subteksten zijn van alle literatuur. Wij worden herinnerd aan het multikulturele karakter van onze samenleving, die wij niet vanzelfsprekend beheersen en controleren. Daarom krijgt ook het niet-kunnen-lezen van de Sranan-gedichten betekenis. Toevallig las ik, tegelijk met de bundel van Roemer, de schitterende roman van Keri Hulme *The Bone People* ('Kerewin' in het Nederlands) waarin veel Maorizinnen voorkomen. Ofschoon je die niet begrijpt, ben je toch telkens even getuige van de intieme communicatie van mensen van een andere cultuur die een wereld op zichzelf is. In de Nieuwzeelandse samenleving zijn Maori's een door witten uitgebuit en veracht volk. Door het gebruik van de Maoritaal in *The Bone People* wordt de menselijke waardigheid van de Maori's teruggenomen en als vanzelfsprekend geponeerd. Wij zijn hier in een wereld waarvan Maori's de subteksten zijn. Zo werken ongeveer ook de Sranantongogedichten in *Noordzeeloes*.

Vrouwenwereld

Maar Roemer schrijft niet alleen Sranan, zij schrijft ook Nederlands. Haar bundel is bij nader toezien een ware opeenstapeling van kulturele tekens uit alle windstreken: behalve de talrijke verwijzingen naar Suriname zijn er ook verwijzingen naar Afrika, naar Afro-Amerikaanse muziek, naar een antiek soort vooroorlogse Nederlandse poëzie, naar een (lesbische) vrouwenwereld. Roemer gebruikt vele stijlen door elkaar - van activistenjargon tot barokke moderne liefdespoëzie - wat de bundel erg heterogeen maakt. In sommige gedichten zijn verschillende 'lagen' zichtbaar. Een van die gedichten wil ik hier uitvoerig bespreken. Ik citeer het eerst in zijn geheel:

zij zien ons vergaan als mislukte oogst
schudden de christelijke hoofden
wij zwijgen als velden
jammeren niet
gij hebt het gedaan
zien verbaasd elkaar in de ogen
hijgen in de smog van verval
Laten Wij Liefhebben
Laten Wij Liefhebben

Astrid Roemers kultuurtekens uit alle windstreken

trouble in mind cry me the blues sister
blus de hitte van mijn pijn
cover me spread your love all over me
brother

hoofden vol vlechten en krullen
onthullen de zalvende schijn
stir it up stir it up people
laten we verstrengeld moister en hot
samen de laatste plebejers zijn
we are the toughest we are the toughest
Laten We Nobelaakt Maar Noot Bang Zijn

be black and be proud
'brult de panter in Afrika
uhuru, jankt mijn ziel

white christmas lord a wonderful white
world
rinkelt santa claus in het westen
uhuru, jankt mijn ziel.

De eerste strofe is chronologisch opgebouwd. Ik lees hem als een blik in het kollektieve zwarte verleden, te beginnen bij de slavenarbeid, waar generaties slaven op de plantages stierven. De tegenwoordige tijd actualiseert de geschiedenis. Het gebruik van 'ons', 'wij' roept die kollektiviteit op en spreekt de zwarte lezer(es) direkt aan als deelhebbend aan deze gemeenschappelijke geschiedenis. Mensen die op het veld staan kunnen gezien worden als de 'oogst' van dat veld. Tegelijk is dit het perspectief van de christelijke panter, die een generatie verloren slaven niet beschouwt als een generatie mensen, maar als verloren bezit: alleen maar de mislukte oogst van een jaar. 'Wij zwijgen als velden/jammeren niet' suggereert de passiviteit waarmee (wij) zwartent dat 'vergaan' ondergingen. (Die visie lijkt mij historisch aanvechtbaar, maar ik kan dit niet anders lezen.) 'Zien verbaasd elkaar in de ogen/in de smog van verval' is te lezen als het elkaar voor het eerst werkelijk zien na die slavernij, in het tijdperk van de industrialisatie (smog). 'Laten Wij Liefhebben' vormt de inleiding tot de tweede strofe, die de troost van het gezamenlijke verdriet en een opstandige seksualiteit beschrijft. De tweede strofe staat vol citaten uit bekende blues- en reggae-liederen, die klassieke genres van de zwarte muziek. Ook de tweede strofe is chronologisch opgebouwd: de treurende zwarte blues gaat historisch vooraf aan de zelfbewuste reggae. Verdriet ontwikkelt zich hier tot rebellie. Seksualiteit en politieke opstandigheid zijn hier trouwens op intrigerende wijze met elkaar verbonden. De derde strofe verlegt het perspectief van het kollektieve 'wij' naar 'ik'. 'Ik' beschrijft haar eigen positie tussen de twee polen: Afrika en witte westerse wereld. De 'panter' die brult 'be black and be proud' lijkt een verwijzing naar Black Panther, die de 'black pride' propageerde, hier gepersonifieerd tot een zwarte panter in Afrika. Afrika is in veel zwarte poëzie - ook bijvoorbeeld bij Gwendolyn Brooks en Audre Lorde - een symbool voor de zwarte oorsprong en de ongeschonden zwarte identiteit. De derde strofe is eigenlijk een samenspraak tussen zwarte cultuur, witte cultuur en 'ik' die zich daartussen in bevindt. De zwarte panter brult 'be black and be proud' en het antwoord van 'ik' daarop is instemmend. Het wordt ook gegeven in een Afrikaanse taal: 'Uhuru' is Swahili en betekent vrijheid. Dan mengt Santa Claus zich als derde partner in de samenspraak. Hij is het symbool van de letterlijk en figuurlijk witte cultuur. Santa Claus draagt ook de betekenis van sentimentele nep, 'a wonderful white world' heeft een ironische klank. Santa Claus (Jingle Bells) rinkelt: er ontstaat in het gedicht een tegenstelling tussen het machtige brullen van de panter en het nietige, speelgoedachtige gerinkel van Santa Claus. 'Ik' kiest voor herhaling van het instemmende antwoord aan de zwarte panter, 'Uhuru'.



Astrid Roemer (foto: Jeroen Egbers)

Pauzenummer

Dit gedicht vind ik een van de meest geslaagde. Ook Roemers liefdesgedichten kunnen prachtig zijn. Maar met de heterogeniteit van de bundel heb ik nogal moeite. *Noordzeeloes* vertoont afgronden van verschil in kwaliteit. Sommige van de politieke gedichten vind ik louter retoriek (Afrika x miljoen, en het gedicht over Sinterklaas, dat alleen als pauzenummer op een drukke dichtersavond dragelijk zou zijn). Veel gedichten vind ik vaag en ongericht. Sommige clichés (echt waar, de bijen en de bloemen) zijn om je tenen van bij elkaar te knijpen. Waar Roemer aan het rijmen slaat, vervalt ze onmiddellijk in een dreun. Soms is het rijm kennelijk bedoeld als parodie, bijvoorbeeld hier:

'heel d'aarde is de mens gegeven
tot één een lap wond om een stok
toen waren natien geboren en sinds
dien houdt geen oorlog op.'

Deze greep naar een dichtkunst uit het koloniale tijdperk ('Liefde en rust', 'gegroet gij vreemd'ing') zal wel functioneel bedoeld zijn, maar op mij werkt het allemaal niet. Hopelijk gaat Roemer volgende keer wat selectiever te werk bij het samenstellen van een bundel. Ook een inhoudsopgave doet wat professioneler aan; nu moet je soms zelf maar beslissen of een gedicht op de volgende bladzijde nog doorgaat of niet.

De meer principiële vraag die overblijft na het lezen van Roemer - en die mijn oordeel tegelijk relativiseert - is de vraag naar het interpretatiekader dat recht kan doen aan de verschillende aspecten van haar werk. Roemer is in de Nederlandse literatuur bij mijn weten de enige publicerende zwarte lesbische dichteres. Natuurlijk kun je haar relateren aan zwarte Nederlands-Surinaamse of Nederlands-Antilliaanse mannelijke schrijvers; aan witte Nederlandse dichters; aan lesbische literatuur; aan zwarte dichters in Amerika en Engeland. Al die relaties zullen ongetwijfeld licht werpen op Roemer, maar dat blijft een partiel licht. Er zijn geen andere Nederlands-Surinaamse zwarte dichters - en als referentiepunt bij de interpretatie van Roemers gedichten.

In de Verenigde Staten is de laatste jaren een hoogst interessant 'black feminist criticism' op gang gekomen, dank zij de zwarte vrouwenbeweging en dank zij het feit dat daar zoveel zwarte schrijfsters en dichters zijn. Een van de belangrijkste critici uit deze school, Barbara Smith, formuleerde een aantal uitgangspunten voor een dergelijk interpretatiekader - uitgangspunten die ik hierboven in mijn lezing van een van Roemers gedichten heb trachten te volgen. 'Until a black feminist critical perspective exists, we will not even know what these writers mean', schrijft ze.

In de Nederlandse literaire kritiek wordt de meta-vraag naar het interpretatiekader van waaruit wij literatuur lezen en waarden zelden gesteld. Dat komt onder andere doordat de literaire productie hier veel eenvormiger is - en door uitsluiting

en selectie tot eenvormigheid wordt gestroomdlijnd - dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten. Ik geloof dat Astrid Roemer, en de groep zwarte dichters die haar ongetwijfeld zal volgen, nieuwe eisen stelt aan de kritiek. Aad Nuis, zo las ik onlangs in de *Volkskrant*, zit al te wachten op de *Turkse Rotterdammer* die een boek schrijft. Ik wacht op de nieuwe zwarte dichters. Tot die zich aandienen is Roemer een pionier, en moet de kritiek het zonder precedenten doen. Roemer is haar eigen precedent.

MAAIKE MEIJER

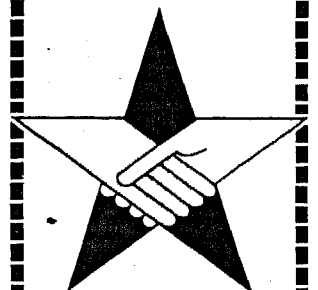
1 - Sranantongo, Surinaamse taal. Sesam Woordenboek. Door Max Sordam en Hein Eersel. Uitg. Bosch en Keunig, Baarn. Prijs: f 25,-.

2) Keri Hulme, *Kerewin*. Uitg. Sara, Amsterdam. Prijs f 32,50

3) Barbara Smith, 'Toward a Black Feminist Criticism' in: *Conditions 2* (1977). Herdrukt in Elaine Showalter, *The New Feminist Criticism*, New York (Pantheon Books) 1985, p. 168-185. Zie ook: Myriam Diaz-Diocorez, 'Mijn naam is van mij, van mij, van mij'. In: *Lover* 1984/4, p. 188-198.

(Ingezonden mededeling)

BEVRIJDINGSFONDS KOMITEE ZUIDELIJK AFRIKA



Zuid-Afrika valt
buurlanden aan
Shell helpt het
Zuidafrikaanse leger
U kunt het verzet steunen
tegen het apartheidsregime
steun het ANC

**GIRO 26655
AMSTERDAM**

Oudezijds Achterburgwal 173 Tel. 020-270801
1012 DJ Amsterdam